

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Mustafa Haki Sucaklı¹
Hamit Sırrı Keten¹
Mustafa Çelik¹
Soner Ölmez¹
Ahmet Yılmaz²

¹Kahramanmaraş Sütçü İmam
Üniversitesi, Tıp Fakültesi,
Aile Hekimliği AD.
Kahramanmaraş
²Dicle Üniversitesi, Tıp
Fakültesi, Aile Hekimliği AD.
Diyarbakır

Yazışma Adresi:

Dr. Mustafa Haki Sucaklı
KSÜ Tıp Fakültesi Aile Hekimliği
AD. TR-46100 Kahramanmaraş
Tel: +90-344 2212337
Fax: +90-344 2212371
Email: hakisucakli@gmail.com

Geliş Tarihi: 21.08.2013
Kabul Tarihi: 22.10.2013

Konuralp Tıp Dergisi
e-ISSN1309-3878
konuralptipdergi@duzce.edu.tr
konuralpgeneltip@gmail.com
www.konuralptipdergi.duzce.edu.tr

Yetiştirme Yurdunda Kalan Çocuk ve Ergenlerde Sigara, Alkol ve Madde Kullanımı

ÖZET

Amaç: Bu çalışmada; yetiştirme yurdunda bulunan çocuk ve ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanma alışkanlıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Çalışmamız Kahramanmaraş yetiştirme yurdunda yapıldı. Onam veren 76 çocuk çalışmaya dahil edildi. Katılımcılara araştırmacılar tarafından hazırlanan sosyodemografik özellikleri ile sigara ve madde kullanım özelliklerini tespiti yönelik anket uygulandı.

Bulgular: Çalışmaya dahil edilen olgular 9-18 yaşları arasında olup, yaş ortalaması 14.66±2.35 yıl idi. Katılımcıların 31'i (%40.8) erkek, 45'i (%59.2) kızdı. Çocukların 18'i (%23.7) sigara, 6'sı (%7.9) alkol ve 2'si (%2.6) ise esrar kullandığını ifade etti. Kızlar daha çok sigara içmekte idiler (p<0.001). Yaşla sigara kullanımı arasında anlamlı ilişki saptandı. (p=0.021). Sigara içenlerde içmeyenlere göre alkol kullanımı ve madde kullanımı anlamlı olarak daha sık saptandı (sırası ile p<0.001, p=0.01). Alkol kullananlarda madde kullanma oranı daha fazla bulundu (p<0.001). Katılımcıların 44'ü (%57.9) sigara ve madde kullanımının zararları konusunda eğitim almak istediğini ifade etmiştir.

Sonuç: Hem bireysel hem de sosyal problemlere sebep olan sigara, alkol ve madde kullanımının devletin kontrolü altında olan yetiştirme yurdunda yüksek oranlarda olduğu tespit edildi. Yetiştirme yurdunda kalan çocukların sigara, alkol ve madde kullanmamaları için bilgilendirilmeleri ve eğitilmeleri gerekmektedir. Ayrıca yetiştirme yurdu çalışanlarının bu konuda farkındalıklarının artırılması ve eğitilmesine ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Yetiştirme Yurdu, Sigara, Alkol, Madde Kullanımı, Çocuk, Ergen

Alcohol and Substance Use among Children and Adolescents in an Orphanage

ABSTRACT

Aim: This study aimed to investigate smoking and alcohol and substance use among children and adolescents in an orphanage

Methods: Children, living in the orphanage of Kahramanmaraş city comprised the study sample. A questionnaire including questions regarding socio-demographic characteristics, smoking and substance use habits was filled in by the participants.

Results: Seventy-six children aged between 9 and 18 years, with a mean of 14.66±2.35 years accepted to participate in the study and gave informed consent. Of all the participants, 31 (40.8%) were male and 45 (59.2%) were female. Out of all, 18 (23.7%) were cigarette smokers, 6 (7.9%) were alcohol users, and 2 (2.6%) were marijuana users. The number of female cigarette smokers was significantly higher (p <0.001) and a significant relationship was observed between smoking and increasing age (p=0.021). Alcohol and substance use was significantly higher in smokers than in non-smokers (p<0.001, p=0.01, respectively). A significant relationship was observed between alcohol use and substance abuse (p <0.001). Forty-four (57.9%) participants were willing to be educated about harmful effects of smoking and substance use.

Conclusion: Smoking and alcohol and substance abuse, with its individual and social problems, were found to be quite common in an orphanage under the state control. Children living in the orphanage reported a need for education about harmful effects of smoking and substance use. Furthermore, professionals working in orphanages should be educated in order to increase their awareness.

Keywords: Orphanage, Smoking, Alcohol, Substance Abuse, Children, Adolescent

GİRİŞ

Sigara, alkol ve madde kullanımı dünyada olduğu gibi ülkemizde de önemli bir halk sağlığı sorunudur (1-4). İlköğretim, ortaokul ve lise öğrencileri sigara, alkol ve madde kullanımı açısından en riskli grubu oluşturmaktadır. Ülkemizde ilgili risk grubunu kapsayan birçok çalışma yapılmıştır.

Erzurum ili ilköğretim öğrencilerinde yapılan bir çalışmada sigara içme oranı %19.4 olarak tespit edilmiştir (5). Hamzaçebi ve ark.'nın ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada 14 yaşın altındaki öğrencilerin sigara içme oranı %17.7 olarak bulunmuştur (6). Ergüder ve ark.'nın ilköğretim 7, 8, hazırlık sınıfı ve lise 1 öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, öğrencilerin %29.3'ünün sigara içmeyi denediği tespit edilmiştir.(7).

Ülkemizde yapılan çalışmalar ergenlerin sigara kullanım oranlarının %13.1–35 arasında, alkol kullanım oranlarının %3.1–34.2 arasında ve madde kullanım oranlarının %0.3–7 arasında değiştiğini göstermektedir (8–13). Sivas ilinde 1050 ergen arasında yapılan bir çalışmada sigara içme oranı %20.4 olarak belirlenmiştir (14). Yapılan bir diğer çalışmada ise ilk öğretim öğrencileri arasında esrar kullanımı %1.2, orta öğretim öğrencilerinde %4.0 olarak saptanmıştır (15). Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerinden seçilen dokuz ilde ilköğretim ve ortaöğretimdeki öğrencilerde madde kullanım yaygınlığı ile ilgili yapılan çalışmada ilköğretim öğrencilerinin %15.4'ünün, ortaöğretim öğrencilerin ise %45.0'inin alkolü denedikleri bulunmuş, ilk alkol içme yaşı ortalaması 11.6, içki içerek sarhoş olma yaş ortalaması ise 11.9 olarak saptanmıştır (16).

Yapılan çalışmalarda sigara, alkol ve madde kullanımının önemli oranda çocuk yaş grubunda başladığı belirtilmiştir (17,18). Türkiye'de yapılan bir çalışmada sigara kullanıcılarının %29.5'inin ilk kullanım yaşının 10 yaşından önce olduğu ifade edilmiştir (19). Ayrıca çocuk yaş grubunda sigara ve madde kullanımına başlamanın, sağlık risklerinde belirgin artışa neden olduğu bildirilmiştir (20,21).

Özellikle yetiştirme yurdu gibi devletin bakım ve gözetiminde bulunan çocukların ciddi sağlık sorunlarına neden olan maddelerden korunması önem taşımaktadır. Yetiştirme yurtlarında kalan çocuk ve ergenlerin sigara, alkol ve madde kullanımı konusunda yeterince çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle yaptığımız çalışmada yetiştirme yurdunda bulunan çocuk ve ergenlerin sigara, alkol ve madde kullanım alışkanlıklarının belirlenmesi ve koruyucu önlemlerin geliştirilmesinde yol gösterici olunması amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Çalışma tasarımı ve katılımcıların seçimi:

Bu çalışmanın yapıldığı Kahramanmaraş ili

Türkiye'nin Akdeniz bölgesinin kuzey-doğusunda yaklaşık 440,000 nüfuslu bir şehirdir. Çalışmamız Kahramanmaraş Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün izni ile yetiştirme yurdunda Kasım-Aralık 2012 tarihlerinde yapıldı. Yetiştirme yurdunda 120 çocuk ve ergen kalmakta idi. Katılımcılar çalışma konusunda bilgilendirilerek onamları alındı. Çocuklardan sorumlu görevlilerin (idareci, belletmen ve hemşire) anket yapılmasını uygun gördüğü 76 (%63.3) çocuk onamları alınarak çalışmaya dahil edildi.

Verilerin elde edilmesi: Katılımcılara araştırmacılar tarafından geliştirilen açık ve kapalı uçlu sorular içeren anket formu uygulandı. Anketin ilk bölümünde öğrencinin yaş, cinsiyet, yurttaki kalma durumları gibi sosyodemografik verileri bulunmaktadır. İkinci bölümde bireylerinin sigara ve madde kullanım davranış özelliklerini ortaya koyan sorular soruldu. Sigara kullanımı halen içiyor, bırakmış, hiç içmemiş şeklinde soruldu. Ayrıca sigara kullananlara 6 sorudan oluşan Fagerstrom nikotin bağımlılık testi (FNBT) uygulandı (22).

İstatistiksel Analizler: Veriler SPSS 15.0 programı kullanılarak analiz edildi. Sigara ve madde kullananlar ile kullanmayanlar arasında tutum ve davranış farklılığını ortaya koymak için Ki-kare testi yapıldı. İstatistiksel anlamlılık $p < 0.05$ olarak belirlendi.

BULGULAR

Yetiştirme yurdunda kalan 120 çocuk ve ergenden çalışmaya dahil edilen 76 (%63.3) olgunun yaşları 9-18 arasında olup, yaş ortalaması 14.7 ± 2.4 (erkek= 14.1 ± 2.6 , kız= 15.1 ± 2.1) idi. Katılımcıların 31'i (%40.8) erkek, 45'i (%59.2) kızdı. Olguların yurttaki kalma süresi ortalaması 4.95 ± 4.36 (min.=1 maks.=17) yıl olarak belirtilmişti. Çalışmaya katılanlardan sigarayı bırakan yoktu. Katılımcıların sigara deneme yaşı ortalaması 12 ± 2.4 olarak tespit edildi. Katılımcıların sigara, alkol ve madde kullanım özellikleri tablo 1 ve 2 de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların sigara, alkol ve madde kullanım alışkanlıkları

Kullanılan Madde	n	Deneme yaşı (mean±SD)	Kullanım süresi (yıl) (mean±SD)	Günlük kullanım miktarı (mean±SD)
Sigara	18	12.0±3.1	3.3±1.8	12.8±6.5
Alkol	8	15.3±0.8	2.3±0.5	-
Esrar	4	-	2.5±2.1	-

Tablo 2. Katılımcıların alışkanlıkları ile ilgili özellikleri

Alışkanlıklar	Erkek n (%)	Kız n (%)	Toplam n (%)	p
Sigara deneme	8 (25.8)	19 (42.2)	27 (35.5)	0.142
Sigara kullanımı	2 (6.5)	16 (35.6)	18 (23.7)	0.003
Alkol deneme	3 (9.7)	9 (20)	12 (15.8)	0.225
Alkol kullanımı	2 (6.5)	4 (8.9)	6 (7.9)	0.699
Madde deneme	2 (6.5)	3 (6.7)	5 (6.6)	0.970
Madde kullanımı	0 (0.0)	2 (4.4)	2 (2.6)	0.234

Katılımcıların 59'u (%77.6) "sigaranın kapalı yerlerde yasaklanmasının iyi olduğunu", 9'u (%11.8) "yasaklanmanın kötü olduğunu" ifade etmişken 8'i (%10.5) bu soruya cevap vermedi. "Sigaranın zararları ve içmemeniz yönünde kimden destek gördünüz?" sorusuna katılımcıların 20'si (%26.3) "öğretmen ve yurt görevlilerinden", 10'u (%13.2) "arkadaşlarından", 3'ü (%3.9) ise "aileden destek gördüğünü" ve katılımcıların 33'ü (%43.4) "hiç kimseden destek görmediğini" belirtti.

Katılımcıların 31'i (%40.8) "sigara içmediği halde duman maruziyeti yaşadığını" belirtti. Katılımcıların 44'ü (%57.9) "sigaranın zararları konusunda eğitim almak istediğini" ifade etmiştir. FNBT'ye yanıt veren 17 katılımcının 9'u (%52.9) günün ilk sigarasını uyandıktan sonraki ilk 5 dakika, 4'ü (%23.5) uyandıktan sonraki ilk 5-30 dakika içerisinde içtiğini ifade etmiştir.

Sigaraya neden başladığını belirten 16 kişinin 7'si (%43.8) "arkadaş teklifi", 6'sı (%37.4) "aile içi uyumsuzluktan", 3'ü (%18.8) ise "meraktan" olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların 68'i (%89.5) okula devam etmekteydi. Okula gitmeyenlerin 6'sının sigarayı düzenli kullandığı tespit edildi. Okula gitmeyen çocuklar okula gidenlere göre anlamlı derecede yüksek oranda sigara kullanmakta idiler (p=0.001).

Yaşla sigara kullanımı arasında anlamlı ilişki olduğu, yaş ilerledikçe sigara kullanımının istatistiksel olarak anlamlı şekilde arttığı tespit edildi (p=0.021). Sigara kullanımı ile alkol (p=0.001) ve madde kullanımı (p=0.001) arasında anlamlı ilişki saptandı. Alkol kullananlarda madde kullanımının anlamlı derecede yüksek olduğu belirlendi (p=0.001).

TARTIŞMA

Çocuk ve ergenlerin sigara, alkol ve madde kullanımı ile ilgili birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen, yetiştirme yurtları yeteri kadar incelenmemiştir. Sigara, alkol ve madde kullanımına daha ziyade çocuk ve ergenlik çağında başladığı gerçeği ve yetiştirme yurtlarının tamamen devlet kontrolünde olduğu dikkate alındığında bu kurumlarda yapılacak çalışmalar önem taşımaktadır.

Çalışmamızda yetiştirme yurdunda kalan olguların yaş ortalaması 14.6 olup, yarıdan fazlası kızdı. Yetiştirme yurdunda yapılan diğer çalışmalarda da benzer şekilde olguların yaş ortalaması 14.6-15.6 olarak belirtilmiştir (23,24). Katılımcıların cinsiyetleri ile ilgili farklı oranlar sunulmuştur Bu oranlar kız katılımcılar için %34.3- % 51.3, erkekler için % 48.7 ile %65.7 olarak ifade edilmiştir (25,26). Yapılan çalışmalarda cinsiyet oranları farklılığı çalışmanın yapıldığı merkezlerin cinsiyete göre ayrılan merkezleri kapsamasından kaynaklanabilir.

Çalışmamızda kızlarda sigara kullanım alışkanlığı erkeklerle göre anlamlı derecede yüksek bulundu. Bu durum çalışmamıza katılan kızların

yaş ortalamasının erkeklerle göre daha yüksek olmasına bağlanabilir. Katılımcıların sigara deneme yaşı ortalaması 12±3.1 olarak tespit edildi. Yapılan benzer çalışmalarda yetiştirme yurdunda kalan erkeklerin %29.5-%23.6, kızların %19.3 ile %23.7 oranlarında sigara kullanım alışkanlığı olduğu bulunmuştur (25,27). Ayrıca katılımcıların üçte birinin 10 yaşından önce sigara içmeyi denediği ifade edilmiştir (27). İzmir'de lise öğrencilerinde yapılan çalışmada kızların %24.1'i erkeklerin %22.7'si sigara kullanmaktaydı (28). Yetiştirme yurdunda kalan erkeklerde sigara kullanımını kendi evinde kalanlara göre daha düşük oranlardayken yetiştirme yurdunda kalan kızlarda kullanım oranı daha yüksek bulundu. Bu farklılık yetiştirme yurdunda kalan kızlara yeterince aile desteği ve sosyal destek verilememesi ile olumsuz akran etkileşiminden kaynaklanıyor olabilir.

Çalışmamızda katılımcıların alkol kullanım oranları erkeklerde %6.5, kızlarda %8.9 olarak saptanmıştır (Tablo 1). Çaman ve ark.'nın yetiştirme yurdunda yaptığı çalışmada erkeklerin %18.9'unun, kızların %3.5'inin alkol kullandığı belirlenmiştir (25). Samsun İlinde lise öğrencilerinde yapılan çalışmada erkeklerin %17.8'i, kızların %9.6'sının son bir ay içerisinde alkol kullandığı bildirilmiştir (29). Çalışmamızda erkek alkol kullanım oranları yapılan diğer çalışmalardan düşük bulunurken kızların alkol kullanım oranları literatür ile benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Çalışmamızda kızların %4.4'ünün düzenli madde kullandığı belirlendi. Çaman ve ark. yetiştirme yurdunda yaptığı çalışmada erkeklerin %1.9'unun uyuşturucu uyarıcı madde kullandığını belirtmiştir (25). Samsun'da lise öğrencilerinde yapılan çalışmada erkeklerin %4.6'sı, kızların %1.7'si madde kullanımı deneyimleri olduğunu belirtmiştir (29). Çalışmamızda erkeklerde madde kullanımına rastlanmazken kızlarda madde kullanım alışkanlığının yüksek olduğu görüldü. Madde kullanım alışkanlığı olan katılımcıların aynı yaş grubunda olduğu dikkat çekiciydi. Bu sonuç olumsuz akran etkileşiminin olmasına bağlandı.

Sigaranın zararları ve içmemeniz yönünde kimden destek gördünüz sorusuna katılımcıların en sık %26.3 oranında öğretmen ve yurt görevlilerinden destek gördüğünü ifade etmişken %43.4'ü hiç kimseden destek görmediğini belirtti. Katılımcıların %57.9'u sigaranın zararları konusunda eğitim almak istediğini ifade etmiştir. Bu sonuç; sosyal destek mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiği, ayrıca eğitime duyulan ihtiyaç ve bu konuda eğitim çalışmalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Katılımcıların yarıya yakını (%40.8) sigara içmediği halde duman maruziyeti yaşadığını belirtti. Erguder ve ark. kurum bünyesinde yaptıkları çalışmada katılımcıların %84.3'ü halka açık yerlerde sigara dumanına maruz kaldıklarını

belirtmiştir (27). Bizim çalışmamızda sigara içmediği halde duman maruziyetin düşük olması Ergüder ve ark.'nın yaptığı çalışmanın ülkemizde kapalı ortamlarda sigara içme yasağı uygulamasından önceki dönemlere ait olmasından kaynaklanıyor olabilir. Ancak tam olarak maruziyetin ortadan kalkmamış olması yasağın uygulamasında sorunlar olduğunu düşündürmektedir.

Sigara kullananların yaklaşık %77'si (2/3'ü) uyandıktan sonra ilk yarım saat içerisinde sigara içtiklerini belirttiler. Ergüder ve ark.'nın kurum bünyesinde yaptıkları çalışmada kızların %45.8'i, erkeklerin %25.2'si sabah ilk düşüncelerinin sigara içmek olduğunu belirtmiştir (27). FNBT sonuçları dikkate alındığında, bu sonuçlar katılımcıların yüksek düzeyde bağımlı olduklarını göstermektedir. Sigaraya neden başladığını belirten katılımcıların %43.8'i arkadaş teklifi, %37.4'ü aile içi uyumsuzluk, %18.8'i ise meraktan olduğunu belirtmiştir. Sigara kullanımı davranışlarının incelendiği diğer çalışmalarda sigaraya başlama nedeni olarak merak ilk sırada yer almaktadır (28,30). Çalışmamızda arkadaş etkisinin yüksek olması yetiştirme yurdunda sürekli beraber olmanın ve grup dinamiğinin etkisiyle açıklanabilir.

Sigara kullanımı ile alkol ve madde kullanımı arasında anlamlı ilişki saptandı. Bu ilişki alkol kullanımı ile madde kullanımı arasında da belirlendi. Keskinoglu ve ark.'nın yaptıkları çalışmada da lise öğrencilerinde alkol tüketiminin sigara içiciliğini anlamlı olarak arttırdığı belirlenmiştir (31).

Çalışmanın kısıtlılıkları

Çalışmamızın Yetiştirme Yurdunda kalan çocuklar üzerinde yapılması hassas davranılması

gereken bir durumdu. Anket soruları onları incitmeyecek şekilde hazırlanmaya çalışıldı. Bu nedenle daha çok ayrıntı sorulamadı. Katılımcı sayısının nispeten az olması da sınırlılıklarımızdan birisidir. Bu nedenle genellemeler yapılması sağlıklı netice vermeyebilir. Çocuklar ve gençlerin çok farklı ailelerden geldiklerini düşünüyoruz ve aile özellikleri konusunda veri alamadığımızdan dolayı sigara ve madde bağımlılığına neden olan psiko-sosyal yönler daha ayrıntılı olarak ortaya konamamıştır.

SONUÇ

Sigara, alkol ve madde kullanımı önemli bir halk sağlığı sorunu olmaya devam etmektedir. Özellikle yetiştirme yurdu gibi bakım ve gözetiminin devlet sorumluluğunda olan merkezlerde koruyucu önlemlerin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Çalışmamızda yetiştirme yurdunda kalan çocuklarda bu maddelerin kullanım sıklığı topluma göre yüksek oranlarda bulunmaktadır. Sigara ve madde kullanımının hem bireysel hem de sosyal problemleri beraberinde getirmesi nedeniyle koruyucu önlemler geliştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle; yetiştirme yurdu çalışanlarının bu konuda bilinçlendirilmesi, özellikle çocuklara rehberlik yapacak psikolog, öğretmen, bakıcı annelerin farkındalıklarının artırılması gerekmektedir. Yetiştirme yurdunda hizmet verecek personel seçilirken, herhangi bir bağımlılığı olmayan kişiler tercih edilmelidir. Ayrıca merkezde kalan çocukların sigara ve madde kullanımının zararları konusunda bilgilendirici eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi gerekmektedir. Çoğunlukla kimsesiz çocuk ve ergenlerin barındığı yetiştirme yurtlarında daha geniş kapsamlı çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Can G, Topbas M, Oztuna F, et al. Factors contributing to regular smoking in adolescents in Turkey. J Sch Health 2009;79(3): 93-7.
2. Yiğit Ş, Khorshid L. Ege Üniversitesi Fen Fakültesi öğrencilerinde alkol kullanımı ve bağımlılığı. Bağımlılık Derg 2006; 7(1): 24-30.
3. Bulut M, Savaş HA, Cansel N, et al. Gaziantep Üniversitesi alkol ve madde kullanım bozuklukları birimine başvuran hastaların sosyodemografik özellikleri. Bağımlılık Derg 2006; 7(2): 65-70.
4. Öner S, Şaşmaz T, Buğdaycı R ve ark. Mersin Çıraklık Eğitim Merkezine devam eden çıraklarda sigara, alkol, madde kullanma prevalansı ve etkileyen risk faktörleri. Yeni Symposium 2005;43(1):33-7.
5. Ünsal A, Sezgin S. Erzurum ili ilköğretim okulu öğrencilerinin sigara kullanma durumları (in Turkish). Türk Toraks Derg 2009; 10:75-81.
6. Hamzaçebi H, Ünsal M, Dabak Ş ve ark. Samsun Tekkeköy ilçesi ilköğretim öğrencilerinde sigara içme prevalansı ve etkileyen faktörler. Toraks Derg 2008;9:34-9.
7. Ergüder T, Soydal T, Uğurlu M ve ark. Küresel gençlik tütün araştırması Türkiye. Sağlık Bakanlığı Madde Bağımlılığı Şube Müdürlüğü, 2003.
8. Özer ÖA. Ortaöğrenim öğrencilerinin psikoaktif madde kullanımına yaklaşımı ve demografik özellikler. Yayınlanmamış uzmanlık tezi, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, İstanbul, 1991: 18-34.
9. Ögel K, Tamer D, Evren C, Çakmak D. Lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. Türk Psikiyatri Dergisi 2001; 12: 47-52.

10. Ögel K, Tamar D. Uyuşturucu maddeler ve bağımlılık okul eğitim paketi, öğrenci anketi Bulguları. AMATEM: Özel Okullar Derneği Yayını, İstanbul: Prive Ltd, 1996: 12-23.
11. Yazman Ü. Lise gençliğinin psikoaktif maddelere bakışı ve kullanım oranlarının Türkiye-İstanbul örneği ile incelenmesi. Yayınlanmamış uzmanlık tezi, İstanbul, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, 1995.
12. Karakılınç Ç. Antalya kent merkezindeki liselerin son sınıflarında okuyan öğrencilerin psikoaktif madde kullanım durumu. Sigara ve Sağlık Ulusal Kongresi, Kongre Kitabı, İstanbul, 1999: 30.
13. Karlıkaya C. Edirne’de lise öğrencilerinde sigara içme prevalansı. *Toraks Derg* 2002; 3: 6–12.
14. Golbasi Z, Kaya D, Cetindag A, et al. Smoking prevalence and associated attitudes among high school students in Turkey. *Asian Pac J Cancer Prev* 2011; 12(5):1313-6.
15. Ögel K, Uğuz Ş, Sır A ve ark. Türkiye’de ilköğretim ve ortaöğretim gençliği arasında esrar kullanım yaygınlığı. *Bağımlılık Derg* 2003; 4(1):3-9.
16. Ögel K, Çorapçıoğlu A, Sır A ve ark. Dokuz ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Derg* 2004;15 (2)112-8.
17. US Department of Health and Human Services. Preventing tobacco use among young people: a report of the Surgeon General. US Department of Health and Human Services, CDC, and National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, Office of Smoking and Health. Atlanta, Georgia, CDC. 1994. http://profiles.nlm.nih.gov/NN/B/C/F/T/_/nnbcft.pdf (Erişim Tarihi: 21.08.2013).
18. Lanier CA, Nicholson T, Duncan D. Drug use and mental well being among a sample of undergraduate and graduate college students. *J Drug Educ* 2001; 31(3):239-48.
19. Ergüder T, Soydal T, Ugurlu M, et al. Tobacco use among youth and related characteristics, Turkey. *Soz Praventiv Med* 2006; 51(2):91–8.
20. World Health Organization. WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, Brazil 2008;1-330. http://www.who.int/tobacco/mpower/mpower_report_full_2008.pdf (Erişim Tarihi: 21.08.2013).
21. Taşçı E, Atan ŞÜ, Durmaz N ve ark. Kız Meslek Lisesi öğrencilerinin madde kullanma durumları. *Bağımlılık Derg* 2005; 6(3): 122-8.
22. Heatherton TF, Kozlowski LT, Frecker RC, Fagerstrom KO. The Fagerstrom Test for Nicotine Dependence: a revision of the Fagerstrom Tolerance Questionnaire. *British Journal of Addiction* 1991; 86(9): 1119-27.
23. Erol N, Simsek Z, Münir K. Mental health of adolescents reared in institutional care in Turkey: challenges and hope in the twenty-first century. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 2010; 19(2): 113-24.
24. Gürsoy S, Fidan T, Kırpınar İ. Erzurum Yetiştirme Yurtlarında kalan ergenlerde dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ve yıkıcı davranım bozuklukları sıklığı. *Güncel Psikiyatri ve Psikonörofarmakoloji* 2011; 1(1):9-17.
25. Çaman ÖK, Özcebe H. Ankara’da Yetiştirme Yurtlarında yaşayan ergenler: Ruhsal belirtileri, fiziksel etkinlik düzeyi ve ilişkili etkenler. *Türk Psikiyatri Derg* 2011;22(2):93-103.
26. Şimşek Z, Erol N, Öztop D ve ark. Kurum bakımındaki çocuk ve ergenlerde davranış ve duygusal sorunların epidemiyolojisi; Ulusal örnekleme karşılaştırmalı bir araştırma. *Türk Psikiyatri Derg* 2008; 19(3):235-46.
27. Erguder T, Cakir B, Babalioglu N. Tobacco use among institutionalized adolescents in Turkey: Does social environment affect the risk? *Int J Public Health* 2009; 54(6):379-89.
28. Göksel T, Cirit M, Bayındır Ü. İzmir ili lise öğrencilerinin sigara alışkanlığını etkileyen faktörler. *Toraks Derg* 2001;2(6):49-53.
29. Arslan HN, Terzi Ö, Dabak Ş, et al. Substance, cigarette and alcohol use among high school students in the Provincial Center of Samsun, Turkey. *Erciyes Med J* 2012; 34(2): 79-84.
30. Spyrtos D G, Pelagidou D T, Chloros D, et al. Smoking among adolescents in Northern Greece: a large cross-sectional study about risk and preventive factors. *Subst Abuse Treat Prev Policy*.2012;7:38. <http://www.substanceabusepolicy.com/content/pdf/1747-597X-7-38.pdf> (Erişim Tarihi: 21.08.2013).
31. Keskinöglü P, Karakuş N, Pıçakcıefe M ve ark. İzmir’de lise öğrencilerinde sigara içme sıklığı ve içicilik davranışı üzerine sosyal öğrenmenin etkisi. *Toraks Derg* 2006; 7(3): 190-5.